

VERTINGA MARKSISTINĖS SOCIOLOGIJOS APYBRAIŽA

Mūsų aukštųjų mokyklų studentams, ypač neakivaizdininkams, dar labai trūksta geros mokomosios literatūros marksistinės filosofijos klausimais. Todėl doc. A. Lozuraitis istorinio materializmo paskaitų konspekto¹ pasirodymas yra labai sveikintinas. Tai pirmas bandymas pateikti platesnei visuomenei originaliai išdėstytus marksistinės sociologijos pagrindus. Medžiaga apybraižoje dėstoma glaustai, sistemingai, nuosekliai laikantis svarbiausių mokslinio galvojimo principų — istoriškumo ir logiškumo.

Autorius įtikinamai parodo idealistinio visuomenės reiškinių aiškinimo ribotumą bei tas teorines prielaidas ir socialines sąlygas, kurios apsprendė naujo sociologijos raidos etapo — materialistinės istorijos koncepcijos, istorinio materializmo — susiformavimą. Toliau išdėstomi svarbiausi metodologiniai marksistinės sociologijos principai.

Nagrinėdamas gamybos proceso vietą ir vaidmenį visuomenės raidoje, autorius akcentuoja, kad žmonės pradėjo save išskirti iš gyvulių pasaulio tada, kai jie ėmė gamintis darbo įrankius. Darbas yra naujas, specifiskai žmogiškas santykiavimo su gamta būdas. Žmogaus poveikio gamtai mastas priklauso nuo jo naudojamų darbo įrankių. Gamindamas ir tobulindamas darbo įrankius, žmogus ir pats tobulėja, didėja jo gamybinis patyrimas. Gamybinį patyrimą turintys žmonės ir jų darbo įrankiai sudaro visuomenės gamybines jėgas, kurių vystymąsi marksizmas laiko natūraliu istoriniu procesu. „... Kad būtų galima gyventi, — rašė K. Marksas ir F. Engelsas, — reikalingi visų pirma maistas ir gėrimas, pastogė, drabužiai ir dar kai kas. Taigi, pirmas istorinis aktas — tai gamyba priemonių, būtinų šiems poreikiams tenkinti, paties materialinio gyvenimo gamyba. <...> Antras faktas yra tas, kad pats patenkintas pirmasis poreikis, patenkinimo veiksmas ir jau įgytas patenkinimo įrankis sukelia naujus poreikius, ir šitas naujų poreikių sukėlimas yra pirmas istorinis aktas“².

Iš gamybos proceso marksistinės analizės apybraižoje daromos labai svarbios metodologinės išvados. „Pirmoji iš jų yra ta, kad gamyba — tai imanentinis procesas, pati savęs priežastis. Gamyba turi būti tiriama, ne ieškant išorinių priežasčių, bet aiškinant jos prigimtį ir vidinius impulsus. Iš to išeina (antra išvada), kad gamyba yra paskutinioji visuomenės vystymosi priežastis, jos pagrindas“³.

Gamybinės jėgos sąlygoja visuomenės ekonominę struktūrą. Marksistinėje sociologijoje visuomenė laikoma ne paprastu, mechaniniu individų agregatu, bet sudėtinga ekonomine struktūra. K. Marksas įrodė, kad gamybiniai santykiai nulemia visus kitus visuomeninius santykius.

Šia proga norėtusi atkreipti dėmesį į vieną apybraižoje esantį netikslumą. Kalbėdamas apie socialinius santykius gamybos procese, A. Lozuraitis rašo, kad „jų pobūdis priklauso nuo gamybos priemonių nuosavybės formos“⁴. K. Marksas nuosavybės santykius laiko teisine gamybinių santykių (visuomenės ekonominės struktūros) išraiška⁵. Gamybinius santykius sudaro darbo kooperavimas, darbo pasidalijimas, mainai, gamybos priemonių ir vartojimo reikmenų paskirstymas. Vystantis gamybinėms jėgoms, gamybiniai santykiai taip pat vystosi ir sudaro pagrindą gamybos priemonių valdymo ir nuosavybės formų kaitai visuomenėje.

¹ A. Lozuraitis, Materialistinio istorijos supratimo pagrindai, V., 1968, 130 p.

² K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 3, стр. 26—27.

³ A. Lozuraitis, Materialistinio istorijos supratimo pagrindai, p. 24.

⁴ Ten pat, p. 26.

⁵ K. Marksas, F. Engelsas, Rinktiniai raštai, t. I, V., 1949, p. 304.

Nagrindamas visuomeninių reiškinių tarpusavio priklausomybę, A. Lozuraitis teisingai pabrėžia, kad „ekonominė visuomeninė struktūra yra visų socialinių reiškinių, vadinasi, ir politinių reiškinių, pagrindas“⁶. Toliau apybraižoje analizuojamos valstybės formos, daug dėmesio skiriama demokratijos klausimui. Apibūdinęs demokratiją kaip valstybės formą, kuriai esant visi piliečiai per politinio valdymo mechanizmą gali dalyvauti valstybės veikloje, autorius kritikuoja buržuazinę demokratiją ir parodo, kad ji yra buržuazijos klasinės diktatūros forma.

Klasių kovos, socialistinės revoliucijos rezultatas yra proletariato diktatūros valstybė bei socialistinė demokratija. Autorius pastebi, kad socialistinė demokratija visų pirma reiškia žmonių lygybę politinio valdymo srityje. Tačiau socializmas sulygina žmones ir gamybos priemonių atžvilgiu. Komunizmo kūrimo procese demokratija plėtėja ir gilėja, kol pagaliau ji nebetenka savo prasmės ir išnyksta kartu su valstybe bei politika: politinių žmonių valdymą komunizme pakeis gamybinis daiktų valdymas.

Pirmoji gamybos proceso pusė yra žmonių santykis su gamta, o antroji — žmonių tarpusavio santykiai gamyboje. Dvasinė tų santykių išraiška yra ideologija. Apybraižos autorius giliai atskleidžia ideologinio proceso vietą ir vaidmenį visuomenės raidoje. Jis parodo, kad ideologija nėra visiškai savarankiška žmonių veiklos sfera, kad ją sąlygoja objektyvus, ekonominis visuomenės vystymasis. Teisė, politika, moralė — tai idealus visuomenės ekonominės struktūros atspindys ir drauge žmonių visuomeninių santykių reguliavimo, jų normavimo priemonė. Teisinius, politinius ir moralinius principus teoriškai pagrindžia religija, filosofija ir mokslas.

Ypatingą dėmesį autorius skiria buržuazinės ideologijos analizei, o taip pat moksliniam socialistinės ideologijos principų pagrindimui.

Apybraiža baigiama liaudies masių ir asmenybės vaidmens istorijoje analize.

Nežiūrint kai kurių, su leidinio apimtimi susijusių, trūkumų (vietom per daug glaustas medžiagos dėstymas, sunkokas stilius), knygelė vertinga ne tik kaip mokymo priemonė studentams, bet ir visiems besidomintiems filosofija. Būtų gera, kad šis doc. A. Lozuraičio darbas išaugtų į platų, išsamų marksistinės sociologijos vadovėlį.

R. Dabkus

IŠ FILOSOFIJOS ISTORIJOS

Kiekvienas naujas originalus Lietuvos filosofų darbas džiugina ne tik tos srities specialistą, bet ir kiekvieną platesnio akiračio inteligentą — tuo labiau, kad tokių darbų pasirodo dar retokai, nors žmonių, daugiau ar mažiau besidominčių filosofijos problematika, gausėja.

Neseniai išėjusi docentų K. Rickevičiūtės bei B. Kuzmicko ir vyr. dėst. J. Lazausko knygelė¹ maloniai nuteikia keliais atžvilgiais. Visų pirma, šis leidinys papildo dar negausią mūsų literatūrą iš filosofijos istorijos, antra, autoriai pateikia savą, originalią klasikinės vokiečių ir neotomistinės filosofijos interpretaciją, akcentuoja sunkiau suprantamus šių filosofijos srovių momentus ir, pagaliau trečia, medžiaga knygelėje išdėstyta glaustai, sklandžiai ir gana aiškiai.

Leidinį sudaro dvi dalys. Pirmojoje (autorė — doc. K. Rickevičiūtė) aptariama klasikinė vokiečių filosofija. Kalbėdama apie šios filosofijos susiformavimą, autorė atskleidžia

⁶ A. Lozuraitis, *Materialistinio istorijos supratimo pagrindai*, p. 42.

¹ B. Kuzmickas, J. Lazauskas, K. Rickevičiūtė, *Iš filosofijos istorijos*, V., 1968, 104 p.